

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

О.Ю. Павлова, магістрант*

Одеський державний аграрний університет

Ключові слова: диверсифікація, ризик, конкурентні переваги.

Анотація. Розглядається економічна сутність категорії "диверсифікація", визначено її основні переваги та недоліки. Визначено можливість ТОВ "Правда" Фрунзівського району Одеської області здійснити диверсифікацію діяльності за критерієм фінансової міцності та її перспективний напрям здійснення.

Вступ. Останнім часом в нашій державі галузь сільського господарства визнано однією з пріоритетних, проте зважаючи на сезонність та низьку рентабельність виробництва, аграрні підприємства вимушені оперувати у дуже вузьких рамках мінливої державної політики, що обмежується лише державним та прямим чи опосередкованим їх дотуванням за рахунок інших галузей. Однак на неефективність цієї підтримки вказують статистичні данні, адже підвищення цін на енергоносії, складнощі з розмитненням імпортованої сільськогосподарської техніки, загальна інфляція в країні фактично "з'їдають" надані бюджетом кошти. В умовах, коли підприємства все більше відчувають вплив глобалізації та конкуренції, одним з головних завдань кожного з них є утримання своїх позицій на ринку та забезпечення фінансової стійкості. Якщо не вирішити цілком, то суттєво пом'якшити стан справ, можна маючи в своєму розпорядженні широкий товарний асортимент, адже як зарубіжний досвід, так і економічні закони свідчать, що підприємство, яке випускає протягом п'яти років однакову продукцію і не готує випуск нової, втрачає конкурентоспроможність і, в решті-решт, зазнає банкрутства [1, с. 97]. В даному випадку доцільно згадати про диверсифікацію діяльності як про додаткову опору для господарства, що страхує його від втрати частини доходу при падінні попиту на один її вид за рахунок його зростання на інший.

Аналіз останніх досліджень. Питання диверсифікації досліджуються цілою плеядою видатних зарубіжних і вітчизняних учених: В. Андрійчук, А. Ароновим, В. Герасимчук, Г. Гольдштейном, М. Корінько, Р. Кунцем, Н. Маслаком, Г. Немченко, М. Портером, Дж. Стриклендом, А. Томпсоном. Однак, не зважаючи на достатню кількість наукових публікацій, в дослідженні природи диверсифікації залишається ще чимало прогалин як теоретичного, так і прикладного характеру, зокрема актуальними є питання відсутності єдиного підходу до визначення самого терміну, не проробленим є й інструментарій дослідження [2, с. 135]. Недостатньо уваги приділяється результатам впровадження диверсифікації у виробництво, зокрема її впливу на управління персоналом, асортиментну і маркетингову політику агроформувань, оцінці доцільності реалізації тих чи інших варіантів диверсифікації та визначенню очікуваного ефекту від її застосування.

Мета статті – узагальнити підходи до визначення поняття диверсифікації діяльності підприємств, виявити критерії можливості її провадження та перспективні напрями її застосування.

Результати досліджень. Диверсифікація, як явище, відомо давно, проте ґрунтовні її дослідження розпочалися з кінця 50-х років ХХ сторіччя, коли Гарі Марковец розробив науковий метод аналізу ризиків, за що в 1990 році його було нагороджено Нобелівською премією. Класичним є тлумачення даного терміну (від лат. *diversus* – різний та *facere* – робити) як певного різноманіття, різнобічного розвитку; проникнення спеціалізованих фірм (промислових, транспортних, будівельних) в інші галузі виробництва, сфери послуг тощо [3, с. 126]. Проте сучасній економічній літературі можна знайти чимало визначень поняття диверсифікації, які часто є неоднозначними і навіть суперечливими (табл. 1).

Сьогодні диверсифікацію часто характеризують як інноваційний процес, що все більше набуває глобалізаційних рис. Зважаючи на всю різнобічність підходів до визначення даної категорії, її неможливо розглядати лише в одній окремій площині – виробництва, управління, фінансів, маркетингу чи технології, адже здійснення диверсифікації в одній сфері неминуче спровокує зміни одночасно в усіх цих напрямках.

Вчені наводять достатньо аргументів того, що диверсифікація є "підживлюючим" елементом життєвого циклу підприємства, невід'ємною частиною його розвитку, яка може "перезавантажити" життєвий цикл організації. Її фундаментальне значення полягає в тому, що за рахунок диверсифікації вдається здобути конкурентні переваги, а з ними і підвищити ефективність, інвестиційну привабливість підприємства, що стає можливим завдяки синергетичному поєднанню нового та існуючого видів господарської діяльності.

Однак водночас її застосування для агропромислових підприємств створює певні складнощі, пов'язані з відсутністю розробленого механізму вибору напрямку диверсифікації і методичних підходів до її оцінки, а також вимагає від персоналу підприємства відповідного рівня кваліфікації [2, с. 136]. Тому для прийняття оптимального управлінського рішення щодо доцільності проведення диверсифікації діяльності, необхідно зважити всі переваги та недоліки такого процесу.

До перших можна віднести збільшення впливу на сегменті ринку; урізноманітнення продукції чи сфер діяльності, що страхує підприємство від великих втрат при несприятливих умовах в певній області діяльності; збільшення прибутку у перспективі, так як стратегія диверсифікації подібна до інвестицій в тому, що вони не дають миттєвого результату.

Водночас вона має і суттєві недоліки, такі як віддаленість в часі одержання фінансового результату від моменту впровадження управлінського рішення; часто значне фінансове навантаження,

* Науковий керівник – Л.А. Бажчіванжи, кандидат економічних наук, доцент

Таблиця 1. Методологічні підходи до визначення категорії “диверсифікація”

Вчений	Вид підходу та визначення трактування поняття
Традиційне визначення	1) розширення асортименту, зміна вигляду продукції, що виготовляється на підприємстві, освоєння нових видів товарів з метою підвищення ефективності виробництва та зниження ризиків; 2) розподіл грошових коштів серед різних об'єктів з метою зниження ризику втрат та з метою отримання більш високого прибутку [4, с. 83]
процесуальний підхід	
Корінько М. Д.	інноваційний процес різностороннього розвитку господарюючого суб'єкта шляхом перерозподілу ресурсів, проникнення в інші галузі виробництва та на ринки нових товарів і послуг з метою зниження ризиків та збільшення доходу [5, с.13]
Гончаров В. В.	процес розширення товарної гами фірми з метою забезпечення більшої стабільності результатів та уникнення коливань в одержанні прибутку [6, с. 42]
асортиментний підхід	
Савицька О.В.	розширення діапазону діяльності підприємства, фірми, корпорації за межі основного бізнесу; проникнення їх в інші галузі виробництва й на ринки нових товарів і послуг, найчастіше прямо не пов'язаних із основною сферою їх діяльності [7]
Бакуш Г.	розширення номенклатури й асортименту, зміна виду продукції, що виробляється підприємством, освоєння нових видів виробництва для підвищення ефективності виробництва, отримання економічної вигоди, запобігання банкрутства з урахуванням екологічних та соціальних потреб населення [8]
Немченко Г.І.	форма організації виробництва, яка характеризує одночасний розвиток різних видів підприємницької діяльності [9, с. 23]
визначення через ризик	
Лозовський Л.Ш.	зменшення ступеня підприємницького ризику через ліквідацію залежності від єдиного виду продукції або єдиного ринку розглядає диверсифікацію [10, с. 21]
маркетинговий підхід	
Коноплицкий В.	одна з головних стратегій маркетингу, спрямована на нові види діяльності фірми поза межами основного бізнесу [11, с. 70]
стратегічний підхід	
Кузик А.І	одна з базових стратегій росту підприємств, здійснення якої спрямоване на підвищення динамічності ринкової економіки, швидку зміну попиту, виникнення великої кількості галузей та ринків продукції [12, с. 76]

адже для її проведення необхідно залучати позикові кошти; ризикованість, спричинена стратегічним характером диверсифікації діяльності підприємства, адже процес диверсифікації може розпочинатись при сприятливих для підприємства умовах, а завершуватись уже коли ринок насичений конкурентами і завоювання запланованої ринкової частки вже буде неможливим; важкість управління диверсифікованими структурами.

Тому застосування стратегії диверсифікації є досить ризикованим і потребує зваженого аналізу таких аспектів її реалізації: сума необхідних капітальних вкладень, термін їх окупності, можливість підприємства виділити частину коштів з основного виробництва, не підірвавши своє фінансове здоров'я; привабливість нового ринку; ресурсний потенціал підприємства, в тому числі забезпеченість робочою силою.

Взявши за основу дослідження одне з найбільших господарств Фрунзівського району Одеської області – ТОВ “Правда”, яке в даний час має середній рівень галузевої зосередженості і спеціалізується на зерновиробництві з вирощуванням технічних культур та м'ясному скотарстві, ми поставили перед собою ціль визначити можливість здійснення диверсифікації його виробничої діяльності. Підприємство за розмірами для зони Степу відноситься до середніх, тому здатне розвивати нові галузі виробництва, тим самим успішно згладжувати протиріччя між диверсифікацією і спеціалізацією виробництва, досягати кращих результатів господарювання завдяки наявності фінансового запасу для започаткування нового виробництва, що зменшує потребу в позиковому капіталі, порівняно з дрібнотоварними виробниками, які не спроможні розвивати багато галузей, а тому мають бути націлені на вузькоспеціалізоване виробництво із стабільними витратами та гарантованим збутом продукції.

Нами було проведено аналіз запасу фінансової міцності підприємства за період з 2005 по 2010 роки, тобто можливих меж його маневрування у ціновій політиці та у обсягах виробництва, у разі зменшення попиту на продукцію або підсилення конкуренції.

В ході дослідження було виявлено, що коефіцієнт варіації даного показника, складає 0,25, тобто, не зважаючи на коливання показників в окремі роки, підприємство є фінансово стійким і, відповідно, спроможним до диверсифікації.

Таблиця 2. Динаміка коефіцієнту фінансової стійкості ТОВ "Правда"

Рік	Чистий дохід від реалізації, тис. грн.	Точка беззбитковості у вартісному вираженні, тис. грн.	Коефіцієнт запасу фінансової стійкості
2005	4053	2458	0,39
2006	4689	3473	0,26
2007	3571	2912	0,18
2008	5091	3027	0,41
2009	6720	4495,4	0,33
2010	8756	6211,6	0,29

Для ТОВ "Правда" було обрано виробничу горизонтальну диверсифікацію через відродження галузі молочного скотарства. На власній території бувшого тваринницького комплексу загальною площею 5 га створити сучасну молочно-товарну ферму з безприв'язним утриманням на 200 голів високопродуктивної голштинської породи, обладнану доїльним роботом, з метою отримання щомісячно близько 120 т молока при виході ферми на поголів'я 140 голів. При продажі за мінімально допустимі ціною 2,60 грн. за літр молока (в перерахунок на базисну жирність – 2,90 грн.) виручка від реалізації в перший рік становитиме 855,44, на кінець планового періоду – 4400,60 тис. грн. Реалізація відбуватиметься згідно з прямими договорами поставки перобному підприємству ВАТ "Балтський консервний завод дитячого харчування". Крім того підприємство реалізовуватиме гній-сипець місцевим приватним овочівницьким господарствам та населенню.

Як відомо, диверсифікацію також пов'язують з уникненням частини ризику при розподілі капіталу між різними видами діяльності [13, с. 16]. Практичний досвід господарювання досліджуваного підприємства свідчить, що надмірне поглиблення спеціалізації, яке спостерігалось останнім часом, суттєво підвищує ризиковість виробництва. Так, в 2007 році через літню посуху підприємство зазнало збитків на суму 708 тис. грн., у той же час, природні та економічні умови, включаючи високу потенційну ємність ринку молочних продуктів та низький ступінь його насиченості, є сприятливим для організації нового виробництва.

Висновки. Диверсифікація діяльності аграрних підприємств один з шляхів вирішення соціальних проблем депресивних аграрних районів. Диверсифікація виробничої діяльності ТОВ "Правда" в напрямку розвитку молочного скотарства сприятиме подальшому соціально-економічному розвитку підприємства, адже вона виступатиме запорукою зниження сезонності виробництва та використання робочої сили, ціло річним джерелом надходження готівкових коштів, що є особливо важливим для господарства, яке відчуває постійну нестачу оборотних засобів в період між збором врожаю і сівбою озимих, а, відповідно, вимушене реалізовувати щойно зібрану продукцію за заниженими цінами, крім того галузь виступає важливим поставальником органічних добрив для рослинництва та задовольнятиме внутрішньогосподарську потребу в молоці в межах 800-1000 ц.

Подальші дослідження проблеми диверсифікації аграрних підприємств будуть спрямовані на вивчення можливих напрямків диверсифікації в підприємствах депресивних районів та оцінку впливу диверсифікації на їх соціально – економічний розвиток.

Література

- 1 Міхаліна І.Г. Диверсифікація агровиробництва – необхідна складова управління ризиками / І.Г. Міхаліна // Вісник Національної академії державного управління при Президенті України: Київ, 2006. – №3. – С. 96-103.
- 2 Малютін О.К. Інвестиції як головний фактор конкурентних переваг вітчизняних підприємств / О.К. Малютін, О.Ю. Слабоспицька // Вісник СНАУ. Серія "Економіка та менеджмент". – 2009. – Вип. 4. – С. 134-138.
- 3 Гольдштейн Г.Я. Стратегический менеджмент / Г.Я. Гольдштейн. – Таганрог: Скиф, 2000. – 451 с.
- 4 Райзберг Б.А. Современный экономический словарь / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. – 2-е изд., испр. – М. : ИНФРА_М, 1999. – 479 с.
- 5 Корінько М.Д. Диверсифікація: теоретичні та методологічні основи: Монографія / М.Д. Корінько. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 488 с.
- 6 Гончаров В.В. Руководство для высшего управленческого персонала / В.В. Гончаров : в 2-х т. – [3-е доп. изд.]. – Т. 1. – М. : МНИИПУ, 1998. – 816 с.
- 7 Савицкая Е.В. Экономический словарь [Электронный ресурс] / Е.В. Савицкая, О.В. Евсеев. – Режим доступа: <http://www.bashedu.ru/konkurs>.
- 8 Бакуш К. Теоретичні основи диверсифікації сільськогосподарського виробництва [Електронний ресурс] / К. Бакуш // Вісник ЛНАУ. Економіка АПК. – 2010. – №17 (2). – Режим доступа: <http://www.nbu.gov.ua/portal>
- 9 Немченко Г.И. Диверсификация производства / Г.И. Немченко. – Благовещенск: АмурКНИИ, Дальневосточное отделение РАН, 1994. – 224 с.
- 10 Лозовский Л.Ш. Универсальный бизнес-словарь / Л.Ш. Лозовский, Б.А. Райзберг, А.А. Ратновский. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 640 с.
- 11 Коноплицкий В. Это – бизнес. Толковый словарь экономических терминов / В. Коноплицкий, А. Филина. – К. : Альтерпрес, 1996. – 448 с.
- 12 Кузик І.А. Економічна природа, форми і види диверсифікації в ринковій економіці / І.А. Кузик // Економіка та управління АПК: зб. наук. праць. – Біла Церква, 2009. – №1 (66). – С. 75-80.
- 13 Бабышева Е. Сбытовая деятельность и диверсификация производства сельскохозяйственных предприятий / Е. Бабышева // АПК: экономика, управление. – 1997. – № 8. – С. 15-19.

Павлова Е.Ю. Диверсифікація діяльності аграрних підприємств

Аннотація. *Рассматривается экономическая сущность категории "диверсификация", определены ее основные преимущества и недостатки. Определены способность ООО "Правда" к осуществлению диверсификации деятельности по критерию финансовой стойкости и перспективные направления ее осуществления.*

Ключевые слова: *диверсификация, риск, конкурентные преимущества.*

Pavlova O.Y. Diversification of agricultural enterprises activity

Summary. *The economic essence of the category "diversification", defining its main advantages and disadvantages is considers. The ability of LLC "Pravda" to implement the diversification of activities by the criterion of financial stability and perspective directions for implementation are determined.*

Keywords: *diversification, risk, competitive advantage.*